

EL DENOMINAT «ESTIL AFECTIU» EN LA VITA CHRISTI D'ISABEL DE VILLENA

Rosanna Cantavella
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

EL TEMA QUE LA FUNDACIÓ GERMÀ COLÓN m'ha convidat a estudiar –l'estil afectiu en l'obra d'Isabel de Villena–¹ ofereix una bona oportunitat per visitar el que una llarga bibliografia ha vingut presentant com a tret característic de l'obra de l'abadessa, al costat d'altres de ben coneguts com l'ús d'interpolacions llatines, la reivindicació de la dignitat del sexe femení, i el seu aristocratism.

Les altres característiques que acabe d'esmentar –ús d'interpolacions llatines, profeminisme i aristocratism– han estat clarament confirmades (vegeu, per exemple, Hauf en aquest mateix volum, Cantavella 2005, i Twomey en premsa). Tanmateix, la qüestió de l'estil afectiu resulta molt més dubtosa: com més ens apropem al que s'ha dit sobre aquest tema, més se'n desdibuixa la idea, i menys particular de Villena es veu; per això cal que ens en replantegem la perspectiva, i que la substituïm per altres consideracions més operatives, referides a aspectes textuais més mesurables.

Per aquest motiu, bona part d'aquest treball es dirigirà a presentar, des d'una perspectiva historiogràfica crítica, un panorama –necessàriament extens– del que s'ha dit al voltant d'aquesta idea d'afectivitat com a característica de l'estil de la *Vita Christi* de Villena, per manifestar la inconsistència de l'etiqueta. En una secció final presentaré els resultats de la meua catalogació d'un dels aspectes que, segons la crítica, haurien caracteritzat la suposada

---

1. Aquest treball s'inscriu en el marc del projecte de recerca FFI 2008–00826, del Ministerio de Ciencia e Innovación, amb un ajut addicional de la Generalitat Valenciana: ACOMP/2009/162.

afectivitat de l'estil de l'abadessa: els diminutius. Com veurem, tampoc no hi tenen un pes rellevant dins el conjunt de l'obra villeniana.

Comencem, doncs, sols dos-cents anys després de la primera edició de la *Vita Christi*: al segle xvii, quan Hipòlit Samper ja escriu sobre l'obra de Villena. I això és el que en diu: «está compuesta en lengua valenciana, pero con estilo tan elegante, con cláusulas tan doctas, y con tan pías voces, que por divertido que esté el que las lee, no puede dexar de enternecerse» (Samper 1688, s. n.).

Observeu el significatiu ús del nexa adversatiu, que diu volums d'on havia anat a parar la consideració, entre els valencians, de la llengua pròpia a finals del segle xvii. El passatge farà somriure, tres segles després, Ramon Miquel i Planas, que qualifica la frase d'«ingenua» (1916: i, xx). L'actitud de Samper de cercar justificacions perquè la llengua dels valencians aparega com a vehicle d'un llibre seriós, fins teològicament transcendent, no ens és desconeguda, ja que ha reaparegut múltiples vegades en la història posterior.

Una perspectiva parenta de l'esmentada (en el sentit que es basa en judicis previs), pel que fa a Villena, és la de l'idiosincràtic mossèn Almiñana, que declararà, encara a finals del segle xx, que Isabel de Villena, com altres escriptors, empraria els diminutius no deliberadament, sinó perquè això és el propi de la «llengua valenciana»:

El lector sincer, no capcios com alguns, observarà l'oportunitat dels diminutius en l'obra de Sor Isabel de Villena. Els utilisa en son punt i hora, i, com dia Azorin, els diminutius son característics de la llengua valenciana i quadren perfectament a la seua estructura interna, per ser dolça, com dia el nostre Viciana. El valor dels diminutius pertany al camp de l'intimitat, de la delicadea i tendror, propies de Sor Isabel, que sorpren al lector per la depurada elecció dels vocables [...]. I es que els diminutius no son exclusius de Sor Isabel; ho son de la llengua valenciana (Almiñana ed. I, 171-172).

Hi ha una observació en què Almiñana coincideix amb Samper: l'esment de la «tendror», que acompanyaria la «intimitat» i la «delicadea» com a característiques pròpies d'Isabel de Villena. Tornem al passatge de Samper: «por divertido que esté el que las lee, no puede dexar de enternecerse». La qüestió de la presumpta diversió a trobar en les pàgines de la *Vita Christi* de Villena pot desconcertar el lector modern, fins que comprén que «divertido» té, al segle xvii, el significat d'«entretingut» (Coromines-Pascual 1983, s.v. *verter*, 792 col. 2 rr. 46-49). Però deixant això de banda, és l'altre verb el que ens interessa: «enternecerse». La idea de «ternura», de «tendror», anirà reapareix-

xent en els estudis villenians, i ajudarà a fonamentar la idea d'un estil afectiu en l'abadessa.

Traslladant-nos ja a l'inici del segle xx, hem d'agrair a mossèn Jaume Barrera —encara un altre capellà— que presentara al públic català Isabel de Villena en 1913, quan aquesta era ben poc coneguda. I açò és, entre altres coses, el que diu Barrera de l'estil villenià:

L'ascesis del *Itinerarium mentis in Deum* és la de Sor Isabel: rica y exuberant en els afectes, és encara bonaventuriana en la seva mística [...] no en va és filla y fruit de l'*Arbre de Filosofia d'amor* y es nodreix en l'escola de santedat de l'autor tendríssim de l'*Himnus creaturarum*, del «Càntich a frare Sol» (Barrera 1913).

Novament apareix ací esmentada la tendresa, aquesta vegada en qualificatiu superlatiu. En honor a la veritat, Barrera fa molt més èmfasi en els aspectes erudits de la prosa de Villena que no en la qüestió afectiva. Però, al nostre propòsit, ens interessa el passatge citat perquè, per primer vegada, comencen a associar-se els comentaris sobre la tendresa, o l'afectivitat, de l'abadessa clarissa, amb la seua adscripció religiosa: aquest to li vindria proporcionat, diu Barrera, per la formació franciscana.

Un altre punt important del pioner treball de Barrera és el fet que aquest ja remarca, com a aspectes diferenciats de l'obra de l'abadessa, d'una banda l'afectivitat indicada; de l'altra, els abundants passatges al·legòrics de propòsit doctrinal complementats per la molt particular forma villeniana d'interpolació de passatges llatins, amb la consegüent escoliació, a què dedica gran atenció:

[...] un se troba ab la cita patristica com una perla caiguda de la ploma abadial de Sor de Villena: la doctrina que entranya la cita sembla nada *ex visceribus rei*, com volen els qui han estudiat preceptiva literaria en l'escola del Quintilià (Barrera 1913).

Passem ara a les observacions d'estilística villeniana de Ramon Miquel i Planas, l'autor de la primera edició moderna completa de la *Vita Christi*; la que hem llegit al segle xx i que encara emprem com a edició filològica. Cal tenir present que l'any de la publicació, 1916, estava en ple vigor la interpretació de la literatura catalana medieval que havia fet Rubió i Lluch, i que condemnava l'estil de Roís de Corella i d'altres coetanis com a contrari, pel seu suposat enfarfegament, al que seria l'esperit de la llengua catalana; i fins feia responsable a Corella (per, diguem-ne, forçar l'idioma amb aquelles llargues clàusules sintàctiques, i amb aquella alta densitat retòrica) de la decadència

literària que vindria després d'ell (Rubió i Lluch 1889: 89-90; comentat per Badia 1988: 145-149). D'acord amb aquest previ s'ha de llegir el següent pas-satge, on l'editor comenta el llenguatge de Villena. Aquest seria així:

[...] d'una senzillesa y naturalitat que ja difícilment se troben en els Roic de Corella, els Perez, etc., qui s'eren entregats a un retoricisme ampulós y en excés carregat d'imatges. La prosa de la nostra monja, ab tot y la interpolació llatina que li dona certa solemnitat, és precisa y transparent: presenta els seus períodes lluidament arrodonits, com escau a un artista de la ploma, emperò sens perjudici de la claretat; no defugint tan sols els tòpics familiars ni els populismes, gracies als quals les frases adquireixen una plasticitat extraordinària y una remarcable força d'expressió. En conjunt, l'estil de Sor Isabel és abundós y colorit, emperò no enfarfegat ni llampant. Tenint en compte l'època, que donava per a la prolixitat narrativa, el *Vita Christi* és encara un bon model de narració. Si el llibre resulta llarg, és a causa de l'extensió del tema. Comparada ab els quatre grans in-folis de Ludolf de Saxonia, l'obra de la monja claresa és encara d'unes proporcions molt discretes (Miquel i Planas ed. 1916, I: XXI-XXXI).

Llavors: el *Cartoixà* traduït per Corella i publicat en quatre volums, malament; però Villena se salva: la seua prosa és «precisa y transparent»; els seus períodes sintàctics són «lluidament arrodonits», però sense perjudici de la claretat (com pertoca al bon català literari, segons Rubió i Lluch); empra «els tòpics familiars» i «els populismes», font de la «plasticitat extraordinària» i de la «força d'expressió»; per això el seu estil és «abundós y colorit». Miquel i Planas no entra en la qüestió de l'estil afectiu; però això és perquè en subscriu la caracterització de Jaume Barrera, que reproduceix (ed. 1916, I: XVI-XVII).

L'edició de Miquel i Planas hauria hagut d'estimular la multiplicació d'estudis sobre Isabel de Villena; però no va ser així. Sospite que, en el modern i secular món posterior a la Primera Guerra Mundial, l'obra d'una monja no temptava gaire, d'entrada. Així que, per trobar estudis de substància sobre l'estil villenià, hem de fer un salt a la segona meitat del segle, als anys cinquanta, quan Jordi Rubió i Balaguer redacta la part catalana per a la *Historia general de las literaturas hispánicas* de Fernando Díaz-Plaja. Aquesta és la valoració que fa de l'obra de l'abadessa (citada de la versió catalana):

La seva *Vita Christi* no és un llibre de visions ni d'exaltacions místiques, ni menys encara una mostra d'allò que qualificaríem de literatura de monges. És una obra de sòlida doctrina, la qual s'hi exposa d'ordinari en forma d'amonestacions o discursos posats en boca dels personatges i que se succeeixen com un conjunt d'homilies [...]. L'estil no cau mai en l'afectació, i contrasta amb el de

la dedicatòria de l'abadessa editora a la reina Isabel. El que no té és rapidesa ni brillantor (Rubió i Balaguer 1984: 377).

El savi arxiver no era, doncs, dels que es divertien (s'entretenien) amb la *Vita Christi*. En conjunt, la visió de Rubió, també pel que fa a Villena, s'aparta de la línia presa i represa pels altres estudiosos. Per al nostre fi trobe molt interessant, a la caracterització citada, que no s'incloga ni una paraula sobre les suposades afectivitat ni tendresa al llibre de l'abadessa. Ben al contrari, Rubió remarca la solidesa del discurs villenià front a la vaguetat d'altres obres místiques més efusives. En això, Rubió sembla seguir Jaume Barrera, que ja havia oposat la consistència de l'obra de Villena a altres peces místiques menys estructurades:

[...] el llibre de l'abadessa escriptora, tot y essent una obra admirable de la nostra literatura mística, no pot invocar títols d'indubtable inspiració querubínica o divina com els suaus deliquis y efluvis d'amor de les *Revelacions* de Sor Angela de Foligno, de les quals ne tenim una traducció clàssica catalana, inèdita encara; contrasta el tò humà ab què parla la nostra claresa ab les confessions de revelantisme que continuament fa la Mare Maria de Jesús, d'Agreda [...] la nota diferencial de Sor d'Agreda y sor de Villena consisteix en què aquella no és artista y va escrivint sense plan proposat (Barrera 1913).

És, també, als anys cinquanta del segle xx quan apareixeran dos estudis de gran influència dedicats en detall a la *Vita Christi*, obra de Joan Fuster: «El món literari de sor Isabel de Villena» (1957), i «Jaume Roig i sor Isabel de Villena» (1955-1958).

Va haver-hi, per descomptat, un abans i un després de Fuster en els estudis villenians. Als anys cinquanta, una època tan erma per a la cultura catalana, Fuster es llegeix la *Vita Christi*, n'aprecia una deu de referents culturals confluint-hi, i, amb la seua excel·lent prosa, en fa una caracterització que perdurà dècades i que marcarà els estudis posteriors. Les observacions sobre l'estil afectiu (en Fuster és en qui qualla l'etiqueta) es troben, doncs, dins aquest panorama fusterià, entre altres aspectes presentats.

Així, Fuster veu que la *Vita Christi* de Villena funciona narrativament en dos plans: el pla dels fets evangèlics, i el pla de les relacions sobrenaturals, que formarien, combinats, un «retaula teològic» (Fuster 1968: 159). El «pla de ficció al·legòrica», amb «reflexions ascètiques i teològiques», Fuster no el considera apte per a estòmacs moderns: «Avui, per a les bones i erudites ànimes que gosen aventurar-se en la selva del *Vita Christi*, tota aquesta part de l'obra resulta literalment indigesta, quasi il·legible, fatigosa» (Fuster 1968: 154). És

en aquest pla on Fuster esmenta que Villena posseeix «una àmplia cultura teològica, i una coneixença apreciable de l'Esclatua, excepcional potser en una dona d'aquell temps» (Fuster 1968: 155). Però, afegeix Fuster, «l'eficàcia del llibre no seria completa si els episodis que en formen l'argument no fossin expressats amb vivesa i plasticitat», i per això el *Vita Christi*:

[...] normalment mantingut en un to abstracte i neutre, ens sorprèn amb anotacions i referències d'acolorit *realisme*. No cal dir que es tracta de simples tocs, breus, de petits incisos. En el curs de l'obra brillen i es destaquen precisament per la seva raresa [...]. El resultat *narratiu* hauria estat anodí i gris, si no hi apareguessin de tant en tant aqueixes al·lusions sàviament sucoses de casolanisme i de quotidianitat (Fuster 1968: 155-156).

Les ocasionals manifestacions de realisme (els subratllats, matisadors, són del propi autor) porten associada sempre, o quasi sempre, diu Fuster, una característica que el qualifica:

Em refereixo al fort sentit afectiu de què estan amarades. En general, pot afirmar-se que l'abadessa només cedeix al *realisme* si, amb aquesta davallada al món de les realitats habituals, l'episodi que descriu aconseguix guanyar un augment de tendresa (Fuster 1968: 156).

Com veiem, també en aquest autor reapareix la paraula tendresa. I, de fet, també la paraula realisme havia aparegut prèviament: Fuster sembla reprendre-la de Miquel i Planas:

[...] hi ha en l'obra de la nostra escriptora un element realista que té al nostre entendre una major importància per a posar de manifest el temperament literari de Sor Isabel de Villena. Com ja s'ha fet notar a propòsit d'altres produccions novel·listiques en català, com el *Tirant lo Blanch* y el *Curial y Güelfa*, els nostres escriptors semblen no poder deixar de preocupar-se del viure material de llurs personatges. A Sor Isabel li ocorre una cosa semblant: els detalls de la vida pràctica abunden en el seu llibre, constituint una mena de comentari humà als episodis en què els mateixos personatges sagrats actuen humanament. (Miquel i Planas ed. 1916, I: xx).

Fuster farà un pas més, i associarà explícitament realisme amb afectivitat en Villena. Aquest realisme, en les seues manifestacions, és vist com intencional: «És a dir, que en el fons el seu realisme és un realisme capciós, fraudulent, menys induït per l'atracció de l'objectivitat que per les perspectives sentimen-

tals implícites en ell» (Fuster 1968: 156). I, rere alguns exemples que veurem més tard, en què hi ha presència de diminutius, afegeix:

No és difícil de subratllar així la penúria –i, de passada, la condícia– dels protagonistes del *Vita Christi*, la necessitat que els embargava; però fer-ho amb el designi patent de suscitar en les seves lectores –i, és clar, en els seus lectors– l'oportuna commiseració emocionada. [...] El seu realisme queda sofisticat sempre per la deliberació emotiva (Fuster 1968: 157).

En altres paraules, Villena empraria elements d'afectivitat o d'emotivitat en la seua prosa amb un objectiu d'eficàcia narrativa. Tot i així, conclou Fuster, «les mostres d'aquest realisme –ja que, comptat i debatut, realisme és– són esporàdiques i fugaces» (Fuster 1968: 158).

Un altre important punt que Fuster reelabora a partir de suggeriments ja presents a Miquel i Planas, és l'observació que Villena escriu amb un propòsit feminista, i amb tocs femenins. El feminisme d'Isabel de Villena ha fet córrer rius de tinta els darrers trenta anys, i no és el nostre objecte ací. En un altre lloc he provat com Isabel de Villena contesta a la literatura antifemenina i, punt per punt, al discurs misogin de l'*Espill* en particular (Cantavella 2005). Només remarcaré que Miquel i Planas ja emprà la paraula feminisme, que devia ser un neologisme en 1916:

També, per moments, se'ns manifesta la nostra escriptora com una defensora de la missió social de la dona, a la qual procura dignificar en diferents passatges del seu llibre. Aquest feminisme de la monja escriptora es basa exclusivament en la superioritat afectiva de la dona, y en la seva sensibilitat més afinada que no pas la de l'home (Miquel i Planas ed. 1916, I: xxx).

Tornem, però, a l'altre aspecte apuntat per Miquel i Planas primer, i després ampliat per Fuster, perquè es relacionarà amb el concepte d'un estil afectiu en Villena: la feminitat.

En forma semblant tenen lloc de manifestar-se els sentiments de dona de Sor Isabel de Villena ab els delicats epítets que aplica al divinal infant, ab la tendresa dels col·loquis entre el Fill de Déu y la seva Mare, y en totes les ocasions en què la sensibilitat femenina de l'autora té lloc d'esplaiar-se lliurement (Miquel i Planas ed. 1916, I: xxx-xxx).

Com s'ha indicat, reapareixia en Miquel i Planas aquell lexema que trobàvem ja en Samper, al segle xvii: la tendresa. Aquesta tendresa, juntament amb

els «delicats epítets» presents a determinats passatges, s'associa amb el sexe de l'autora.

I això és reprès per Fuster. En un passatge on aquest esmenta les principals destinatàries de la *Vita Christi*, les monges de la Trinitat, diu:

Familiar: aquesta és la característica de l'estil del *Vita Christi*. I familiar de dona. La frase i el vocabulari en sor Isabel vibren amb una constant efusió, amb una afectivitat inesgotable. Potser hi ajuda, en part, l'element franciscà propi de la formació d'una professa en l'orde de santa Clara. Però la deu segura del flux amorós que és el *Vita Christi* només s'explica del tot per la condició femenina de qui l'escriu. Bastarà assenyalar-ne un detall: l'abundància dels diminutius que són la pura tendresa del llenguatge. Sor Isabel els usa copiosament, i amb un particular matis d'emoció, amb el to i l'oportunitat que solament podia donar-los una dona (Fuster 1968: 170-171).

I ací ho tenim: associades, finalment, la feminitat de l'autora amb la tendresa, l'afectivitat i, a més, amb els diminutius. Observeu que Fuster, com abans Barrera, no oblida d'esmentar, com a factor confluent de l'afectivitat del llenguatge, la filiació franciscana de l'autora. Però la idea bàsica, ací, és la de l'associació de la condició femenina d'Isabel de Villena amb una manera tendra, afectiva, de narrar. A què atribueix Fuster aquest discurs femení?

Això que acabem d'indicar, ben mirat, era una manifestació espontània del seu ser dona; en tot cas, si volem veure-hi alguna malícia literària, ho atribuirem al disseny d'operar sobre l'expectació del seu públic mongívol, femení, propens a l'efervescència cordial (Fuster 1968: 171).

Determinisme, doncs, o intencionalitat? No es pot negar que el factor determinisme està present en les paraules de Fuster, i que aquest determinisme és hostil a les noves sensibilitats socials aparegudes a les últimes dècades del segle xx. Com és natural, les dones d'ara rebutgem la idea que algú, per ser dona, haja d'escriure *necessàriament* de manera tendra i afectiva. Fuster redactava els fragments citats al voltant de 1957, però. Als anys vuitanta, aquest determinisme seria contestat.

Passem ara a una altra figura que ha tingut, també, una enorme influència entre els estudiosos: Martí de Riquer, qui publicava el 1964 la part antiga de la *Història de la literatura catalana*. Al volum tercer de la primera edició, i amb la seua clàssica minuciositat, presentava la nostra autora amb un discurs que reflectia, en part, les publicacions de Fuster. Nosaltres ens fixarem en què hi diu Riquer sobre l'estil afectiu de Villena:

De tant en tant, sobretot quan tracta de la Sagrada Família, sor Isabel ofereix notes d'intimitat i insisteix en detalls menuts, gairebé casolans, amb què assoleix crear en el lector l'estat d'ànim que sens dubte pretenia. [...] Sovint aquesta intimitat porta a una tendresa molt femenina, que és una de les característiques de l'art de sor Isabel (Riquer 1964: 480).

Ací podem veure la petja fusteriana: d'una banda, la referència als detalls «casolans» remet a les «al·lusions sàviament sucoses de casolanisme i de quotidianitat» de què parlava Fuster (1968: 155-156). De l'altra, Riquer segueix Fuster també en considerar la «tendresa molt femenina» com una de les característiques de l'estil villenià. No em resistisc a citar el que ve a continuació. Després d'il·lustrar aquesta idea amb el passatge de la reverència de santa Anna al nadó que és encara Maria, Riquer afegeix:

Això és, evidentment, estil de monja, en el bon sentit de l'expressió, i no és difícil imaginar l'emoció que passatges com aquest devien produir en les clarrisses de la Trinitat de València (Riquer 1964: 480).

Riquer veu estil de monja («en el bon sentit de l'expressió») en un llibre on Rubió i Balaguer, recordem-ho, no veia «literatura de monges» en absolut: dos punts de vista molt diferents. Però fixem-nos en com, novament, apareixen remarcats els diminutius a la *Vita Christi*:

Car, no res menys, també és típicament valencià aquest estil, amb aquests diminutius tan encertats. Són abundosos els diminutius en la prosa de sor Isabel, i de vegades tenen molta eficàcia literària perquè els trobem en mots inesperats (Riquer 1964: 480).

És que el no gens catalanista mossèn Almiñana seguia Riquer? Recordem que Almiñana justificava l'ús de diminutius per part de Villena i d'altres autors perquè aquest seria un fet consubstancial al valencià. Judicis previs, tot. Tornant a Riquer, l'estudiós, després de presentar unes quantes mostres d'aquests encertats diminutius, conclou:

Aquestes notes d'intimitat i de tendresa, que alguna vegada es podrien interpretar com a notes de realisme [ací es remet a Fuster], potser foren inexistents en un llibre escrit per un home. Hi ha molt de femení en la *Vita Christi* (Riquer 1964: 482).

Arribats en aquest punt, veiem ja sòlidament associats en la caracterització crítica villeniana la feminitat, la tendresa, l'afectivitat i l'ús de diminutius, en un estil que segueix essent considerat també per Riquer com realista.

Riquer, però, no va perdre de vista (com no perdia de vista Fuster) que, al costat d'aquest estil afectiu que s'aplicaria a «tendres descripcions de la pobresa de la família de Jesús» i passatges similars, Villena té també un altre registre, molt diferent, per descriure «la solemnitat majestàtica de la vida als llimbs i al cel» (Riquer 1964: 483). És important observar que cap dels estudiosos villenians no considera el tal estil afectiu com a característica predominant de la *Vita Christi*, sinó sols com un dels registres de l'obra.

Dues dècades després d'aquesta publicació el món havia canviat molt; vivíem en democràcia, i començava a créixer l'interés erudit per les dones escriptores de la història, abans tan menystingudes. Era natural que Isabel de Villena passara a primer pla.

En la meua introducció de l'antologia de la *Vita Christi* feta amb Lluïsa Parra en 1987, no vaig voler obviar l'aspecte que, en aquell moment, venia ja sòlidament associat a determinats passatges de l'obra, a través de Miquel i Planas, Fuster i Riquer: la qüestió de la feminitat de l'estil afectiu de la *Vita Christi*. Únicament emprava aquesta paraula, declarava per començar, «perquè és el terme amb què els estudiosos de l'abadessa designen uns trets que, donats alhora, semblen testimoniar que l'autora fou una dona» (Cantavella 1987: xiii). Aquests trets que haurien enumerat els estudiosos eren: «l'aparició de la quotidianitat domèstica dins la narració [...]. Sovint s'hi fa referència als treballs propis de l'entorn de la dona a l'època: cosir, llavar, la preparació del menjar, l'enllestida de la roba de dol...» (*ibid.*). Esmentant, com els estudiosos previs, que la *Vita Christi* villeniana tenia deutes amb el gènere a què pertany, dedicat a commoure l'ànima (Cantavella 1987: ix-x, xv), declarava que «No és original, doncs, el factor de l'afectivitat en la nostra abadessa. Però ningú no arriba tan lluny com ella, fins i tot en el terreny lingüístic», i n'esmentava l'ús dels diminutius (Cantavella 1987: xv). Les meues paraules eren temeràries, ja que jo no tenia prou de coneixement de les altres obres de la tradició de *vitae Christi* com per afirmar això. Sols per casualitat, doncs, Albert Hauf observaria el mateix (1990: 395), com veurem més avall.

També, lògicament, qui signa aprofitava per objectar a l'expressió riqueri-ana «estil de monja»:

Això de l'«estil de monja» —per molts matisos que se li vulguen afegir— inevitablement suggereix en el lector d'avui una redacció rànica, estantissa. Evidentment que es tracta de l'obra d'una religiosa per excitar la devoció, però sor Isabel pren com a motor d'aquesta redacció l'amor (Cantavella 1987: xvi).

En efecte, *amor* i derivats són paraules molt freqüents a la *Vita Christi*. Seguint amb el que serien aspectes d'interés per a un públic femení, esmentava també l'atenció villeniana a «Els moments d'intimitat que les dones tenen entre elles, de xerrar sobre els seus problemes, per exemple», i la vehemència en la pena:

[...] la manifestació del dol amb signes externs era la norma a l'Edat Mitjana, especialment entre les dones. I, posat que l'abadessa no abandona la perspectiva femenina, és natural que les llàgrimes apareguen ben a sovint, en cada contrarietat (Cantavella 1987: xvii).

Però era aquesta una feminitat inevitable, per ser l'autora dona, o per contra una intencionada atenció a la feminitat? Òbviament, vaig argumentar contra el prejudici determinista:

Però, realment és tan senzill? És tan natural que un individu del sexe femení —tot i pertànyer a una època llunyana a nosaltres—, en agafar la ploma, revele forçosament característiques atribuïbles al seu sexe? La cultura de sor Isabel —com com demostren les constants exègesis a la seua obra— li hauria permès de redactar un discurs teològic molt més erudit, molt més especialitzat. S'hauria notat aleshores en el text el sexe de l'autora? (Cantavella 1987: xviii).

M'inclinava jo, doncs, per considerar que, si en aquesta obra es parava esment a detalls de la vida quotidiana femenina medieval, això estava fet no perquè l'autora fos dona, sinó perquè l'autora tenia en ment el que interessaria a un públic de dones. Jo sí que hi veia, doncs, la «malícia literària» que apuntava Fuster, com alternativa al determinisme.

Acceptem, doncs, l'etiqueta de femení per al nostre text; únicament afegirem la certesa que és *deliberadament* femení, actitud que es veurà corroborada per l'altre tret primordial de l'obra: és un llibre feminista (Cantavella 1987: xix).

El mateix any 1987, Albert Hauf publicava el primer article d'una sèrie que dedicaria a l'obra d'Isabel de Villena en connexió amb el seu món religiós. Fins ara hem anat veient com, des de mossèn Barrera, tothom havia considerat com a factor en el denominat estil afectiu de Villena la tradició emotiva franciscana en què s'inscriu; s'havia enunciat aquest factor, però no s'havia desenvolupat. I difícilment podia dur-se a terme una caracterització de l'estil

de Villena si no se'n tenien presents els concrets deutes culturals, literaris i genèrics.

De manera que la tasca de Hauf, especialista en la tradició de les *vitae Christi* medievals, es feia del tot necessària: ha estat aquest estudiós qui ha fixat els deutes (fonts, manlleus) de la *Vita Christi* de Villena amb les prèvies obres de la mateixa tradició. Aquest ha estat el focus principal dels treballs de Hauf sobre Villena, i per això, si bé sovint presenta la filiació d'aquest denominat estil afectiu, no és rar que no hi trobem gaire material sobre el tema que ens interessa a nosaltres: la caracterització específica del dit estil afectiu villenià. Tanmateix, tot i que tangencialment, aquest autor sí que es refereix al tòpic del discurs afectiu en diversos passatges de les seues publicacions. Així, per exemple:

És evident que tant Eiximenis com Sor Isabel no sols assimilaren idees i estímul, sinó també el to efusiu i ple de tendresa amb què descriuen la relació entre la Verge i el seu nebot sant Joan Baptista, si bé no deixen d'introduir retocs. Així, per citar, un exemple divertit, la monja expandeix el motiu de l'adoració del nen Joan, encara dins del si matern (Hauf 1990: 342).

O bé: «Són evidents els retocs femenins, com el vestit d'orlanda' per a cobrir a Jesucrist, la previsió de vestits de dol per a les dones del seguici fúnebre, etc., etc.» (Hauf 1990: 387-88). Com veiem, Hauf dona per evidents aquest aspectes i no entra a analitzar l'oportunitat d'expressions prèvies a ell com tendresa, to efusiu, o tocs femenins. Sí que dedica energies, però, al mateix objectiu que qui signa: a mostrar que l'aire de feminitat de diferents passatges de l'abadessa no es deu a una condició necessària del seu sexe. Així, Hauf rebutja Fuster en el pròleg a l'antologia d'articles d'aquest darrer, que aquell va preparar. Referint-se al passatge ja citat de Fuster («només s'explica per la condició femenina de qui l'escriu»), diu Hauf:

No dubte que això siga cert. Però, en realitat, l'erudició prova que tots aquests trets tan femenins constitueixen un recurs típic d'un gènere ben delimitat i ja prèviament fixat en una de les obres més famoses i divulgades de l'espiritualitat franciscana medieval: les *Meditationes vitae Christi* [...]. I no es pretenia altra cosa que provocar la compassió, la tendresa i l'amor [...]. En direm, però, tendresa *femenina*? La resposta només pot ser afirmativa en el sentit que l'obreta, si bé escrita per un home, un franciscà, va dedicada a una clarissa [...]. Podem dir, en conclusió, que en el cas de l'abadessa valenciana plovia sobre mullat, ja que ella es va limitar a reincidir com a dona, és a dir, amb plena autenticitat, en els trets estilístics, suposadament femenins, d'un gènere literari en principi pensat i escrit per homes per al consum d'un sector determinat de

dones: les religioses (Hauf 1995: 33-35. Veg. també un passatge molt similar a Hauf ed. 1995: 47).

Hauf doncs, considera especial la *Vita Christi* de Villena per determinades característiques que tindrien a veure, també, amb el seu sexe. Així s'expressa en les conclusions d'aquell primer treball de 1987 (citats de la versió catalana de 1990):

No és casual que fossin dues abadesses del segon orde de sant Francesc, Sor Isabel de Villena i Sor Maria d'Àgreda [Hauf hi ha argumentat una dependència d'aquesta respecte d'aquella], les qui desenvolupessin fins a límits insospitats unes tendències ja conegudes en llavor en el mètode contemplatiu preconitzat per l'autor de les *Meditationes vitae Christi*, i per Ubèrti [de Casale, al seu *Arbor vitae crucifixae*], arribant a crear allò que quasi m'atreveria a anomenar la «novel·la rosa teològica». En Sor Isabel, aquesta femineïtat, de tan conscient, es converteix en feminisme (Hauf 1990: 395).

Per descomptat, qui signa no pot combregar amb la idea que el feminisme derive de la feminitat, per més conscient que es vulga; si així fos, les més feministes serien les persones relacionades amb revistes de moda i altres plataformes per a consum de les dones. Però no podem esperar d'aquest expert en literatura franciscana que també ho siga en feminisme social. L'etiqueta «novel·la rosa teològica» pot ser vista avui, per descomptat, com objectable pel que té de condescendent amb el que serien interessos lectors femenins; però l'autor és fill d'una època i d'unes circumstàncies en què això era habitual. De fet, Hauf mateix ha modificat l'expressió en una tercera edició d'aquest treball, on en diu: «lo que casi me atreveria a denominar la "novela teológica femenina"» (Hauf 2006: 98).

És en aquesta reelaboració més recent on trobem el passatge més específic dedicat per Hauf a la prosa afectiva, dins l'estil general de la *Vita Christi*:

El resultado trascenderá también al estilo que asimila y combina hábilmente diversas técnicas narrativas. De un lado, las personificaciones alegóricas y los diálogos grandilocuentes y declamativos [...], por otro lado, a escenas dibujadas con un trazo mucho más ágil y natural, donde los hechos son narrados con el color vivo y efusivo de un lenguaje colmado de diminutivos y expresiones de tono y sabor popular, casi de cuento («Oh Adam! De qui em parlau? De la senyora Maria de Nazaret? Si sabieu quan li só servidor», c. xii f. 21b), que proporcionan a la narración, como hemos visto, básicamente centrada en el adoctrinamiento moral, un toque de espontánea naturalidad (Hauf 2006, 46).

Aquest estudiós, doncs, aprofundeix ací en una idea que també venia de lluny en la crítica: el doble aspecte de la prosa villeniana, oscil·lant entre un discurs doctrinal dens i d'altres passatges de «color vivo y efusivo». Hauf integra, doncs, amb bon ull, els diminutius amb altres expressions «de sabor popular, casi de cuento», dirigides, doncs, al mateix fi de crear un discurs més «ágil y natural». Continua Hauf:

Hay, sin embargo, capítulos donde predomina una cálida ternura humana destinada a conmovernos y a provocar una inmediata reacción afectiva, centrada en la práctica de las virtudes de la pobreza y de la humildad, de acuerdo con la propuesta de las *Meditationes vitae Christi*. Y son, precisamente, éstos los que todavía hoy resultan más impactantes y de lectura más fácil y agradable, y que se imponen en cualquier selección basada sólo en razones de estilo destinada a los lectores modernos más displicentes² (Hauf 2006: 46-47).

Si bé, però, Hauf no qüestiona la nomenclatura estilística anterior pel que fa al que s'havia vingut denominant discurs afectiu (ell repeteix les etiquetes de tendresa, efusivitat, femeninitat, etc.), sí que integra algun dels seus components en una caracterització general de l'estil villenià: la que fa a la seua antologia de 1995.

A la dita caracterització general m'he referit ja dins el meu treball sobre la prosa d'art en Villena (Cantavella 2011), registre que seria sols en aparença antitètic de l'estil afectiu de què parlem ací (per exemple, l'ús d'exclamacions es troba tant en uns passatges com en altres). Doncs bé: en aquesta, Hauf esmenta explícitament l'ús de diminutius. Ho fa integrant-los, novament, en l'àrea d'influència de les *Meditationes vitae Christi*: «És, també, per regla general, en aquests capítols que connecten d'una forma o altra amb la primera part de les MVC on topem amb nuclis o cràters de to emotiu on predomina també una considerable gamma de diminutius» (Hauf ed. 1995: 47). La referència als diminutius, doncs, no apareix enunciada lluny de la d'altres aspectes com les freqüents interrogacions retòriques, les abundantíssimes oracions exclamatives, o la tendència a la hipèrbole superlativa, que «corroboren la constant càrrega emotiva d'un art d'estimar destinat a convertir-se en invocació-pregària» (Hauf ed. 1995: 44).

Els estudis de Hauf van canviar la perspectiva amb què es veia la *Vita Christi*: ara ja es podia relacionar aquesta obra amb altres, i traure, per tant, una

2. La curiosa llista que Hauf enuncia a continuació —aquells passatges de la *Vita Christi* que l'autor considera que resultarien més atractius al lector modern displicent— està constituïda pels següents capítols: 61, 63-68, 73-74, 83-96, 105-09, 113, 115, 117-118, 122, 142, 162, 178, 215, 225, 233, 241-242.

major comprensió del seu sentit. Fins a tal punt ha influït Hauf en la consideració posterior sobre Villena, que hi ha dos treballs que resulten poc més que paràfrasis de passatges de publicacions d'aquell.

D'una banda, l'article de Josep Lluís Orts de 1993, discutint el qualificatiu de femení per a l'estil de l'abadessa, hauria pogut resultar en un molt interessant text, però en la pràctica es va convertir en la negació a ultrança del concepte de feminitat en Villena apel·lant al fet que alguns passatges amb, per exemple, diminutius, manllevaven aspectes de *vitae Christi* anteriors. Deia Orts, per exemple: «Sembla que de diminutius en trobem més en el text del gironí [la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, una de les fonts de Villena] que no pas en el de la valenciana» (1993: 323). Aquesta dada, com la resta de les adduïdes per Orts indicant els deutes de l'obra de Villena amb les *vitae Christi* anteriors, és sempre presa per aquest autor de Hauf. Orts acaba conclouent:

Doncs poca cosa queda ja de l'«estil femení». Quede clar que no neguem l'existència d'una mà de dona al darrere de tot, però creiem que no fa falta recórrer a categories que no se sostenen i que manquen d'una base teòrica per defensar tot allò que potser no feia falta defensar, i és la singularitat de l'obra d'Isabel de Villena (Orts 1993: 324).

Totalment d'acord: bé veu qui açò signa que el fet de no haver contestat de front la tradició de la crítica villeniana que caracteritzava la *Vita Christi* com a text femení, només li ha portat que problemes. I, encara així, em sembla difícil de negar que Villena tenia present en escriure, conscientment, el seu públic més immediat, que era un públic femení. Resumint: Hauf, que era qui havia publicat la informació de manlleus emprada per Orts per a la seua negació d'un estil femení en Villena (incloent-li aspectes considerats «afectius»), no havia arribat tan lluny; per la qual cosa Orts va resultar, en la pràctica, més haufista que Hauf.

D'altra banda, també el capítol dedicat a Villena per Josep Maria Nadal i Modest Prats al volum segon de la seua *Història de la llengua catalana* (1996), deu gran part del seu contingut a paràfrasis d'articles de Hauf. Tanmateix aquesta és una obra de pes, i els autors també afegeixen algunes observacions que resulten rellevants al nostre propòsit. La més important aportació de Nadal i Prats, al meu entendre, és la seua remarca que la *Vita Christi* «és una mostra molt interessant de prosa que ens ajuda a veure la diversitat d'estils i de registre de què era capaç l'expressió literària en català» (Nadal i Prats 1996: 516). Certament, Nadal i Prats repeteixen idees anteriors:

[...] sor Isabel disposa d'una quantitat de recursos que fan de la seva obra un text amb gran capacitat d'incidència popular. La frescor i vivesa, l'eficàcia narrativa, el realisme amb què tracta fins i tot els elements al·legòrics contrasten immediatament amb obres contemporànies semblants [...]. En Isabel de Villena trobem aquelles referències 'realistes' a la vida de cada dia que fan de la seva obra un text de lectura viva i amena, encara avui (Nadal i Prats, 1996: 518, 521).

Nadal i Prats també esmenten, però sense desenvolupar-la, la qüestió de la feminitat que, seguint Hauf, consideren causa del seu feminisme: «Generalment s'ha atribuït al caràcter femení de l'autora del *Vita Christi* algunes característiques del seu estil: l'afectivitat, el gust pels detalls familiars o palatins, la intimitat i tendresa, etc.» (Nadal i Prats 1996: 522). Així mateix, aquests autors segueixen fil per randa la caracterització general de l'estil villenià feta per Hauf a la seua antologia, a què m'he referit abans, i per tant, també repeteixen la inclusió dels diminutius entre les característiques de la prosa de Villena (Nadal i Prats 1996: 527). Tot i seguir-lo, però, presenten el seu estil com allunyat del de Corella:

La gran capacitat narrativa, doncs, i de dramatització que té sor Isabel de Villena li permet sovint, tot i ajustar-se als models de la tradició, de superar-los i de ser capaç d'obrir-se a uns cercles molt més amplis de lectors, sense que això vulgui dir que és una escriptora popular [...]. Però això no obsta perquè la seva elecció estilística sigui ben lluny de la que fa, per exemple, el seu contemporani, Roís de Corella (Nadal i Prats, 1996: 521).

Pel que fa a això darrer, al meu recent treball sobre la prosa d'art en Villena he provat que sí que existeix una considerable similitud d'eleccions retòrico-estilístiques entre els dos autors (Cantavella 2011). En canvi, trobe molt encertada la remarca sobre la capacitat narrativa i dramàtica de Villena, que és, sense dubte, excepcional.

Acabem ja aquesta història del concepte d'estil afectiu en Villena. L'últim crític que citaré és Emili Casanova en la seua caracterització de la llengua d'Isabel de Villena. El propòsit del seu article de 1998 és l'estudi lingüístic, més que no l'estilístic, de la prosa de l'abadessa, i per tant l'autor fa més èmfasi en aquells aspectes que no en aquests, remetent-se sovint, com Nadal i Prats, a la caracterització estilística general que feia Hauf a la seua antologia villeniana. Casanova també hi fa una classificació dels estils d'autors valencians del segle xv, i situa Villena en aquest context.

Dos estils i dues maneres de concebre la literatura conviuen i s'enfronten: l'artitzat de la valenciana prosa que arriba al seu cim amb Corella, i el realista o satíric de Jaume Roig i els satírics valencians. [...]. Isabel de Villena, coneixedora amb tota seguretat dels dos estils, és més pròxima a Corella per la seua formació i personalitat que a Roig, però la finalitat didàctico-reivindicadora, el realisme, de la seua obra no sols l'aparta de la temptació d'usar cultismes crus i llatinismes sintàctics, sinó que l'aproxima a emprar una part dels mecanismes de creació popular (diminutius, sufixos, locucions), però això sí, ben lluny de Roig, contingudament d'acord amb la seua personalitat. Al meu parer, l'estil i la llengua de Villena s'assembla sobretot a la del *Tirant lo Blanch*: Martorell preferia artitzat, però a poc a poc es deixa guanyar per l'estil més popular, clar és que de manera continguda com correspon a un cavaller de la seua classe. Villena, fa la impressió de no importar-li tant l'estil i la vestimenta literària com arribar de manera gràfica i plàstica a mostrar i convèncer els piadosos del paper de la dona en el món (Casanova 1998: 117-118).

Potser Villena faça aquesta impressió, però la seua extraordinària cura estilística-retòrica està provada (Cantavella 2011). Trobe importants, tanmateix, les observacions de Casanova sobre el lèxic de Villena:

L'element popular innovador i popularitzant que eleva a categoria literària o empra per primera vegada en la nostra literatura arriba a un 5% de tot el lèxic, més o menys com Martorell, però a pesar d'aquesta forta innovació, mai no transpassa la barrera populista, no cau ni en la grolleria ni en el vulgarisme. És el corpus lèxic pres de la llengua viva, del registre estàndard mitjà de la mitjana noblesa valenciana, necessari i apte per a expressar la nova realitat. Tot el seu lèxic el poa de l'ús quotidià de la gent del seu ambient, ella no crea cap forma nova (Casanova 1998: 118).

I, encara més, per la qüestió dels diminutius:

Són abundosos els diminutius en la prosa de sor Isabel i de vegades tenen molta eficàcia literària perquè els trobem en mots inesperats [ací segueix Riquer 1964, 480, citat més amunt]. L'ús d'aquests s'ha pres com un signe inequívoc d'un estil de dona. Hem de matisar aquesta afirmació ja que l'ús dels diminutius és propi no de l'autor sinó del tema i de la intencionalitat: per exemple, en la present obra abunden més en els trossos dedicats a Jesucrist i a la Verge de menuts. Totes les *vita Christi* estan plenes de diminutius, la d'Eiximenis i la de Corella, i els autors italians del moment l'usen més encara que a València. La singularitat de Villena rau en la concentració més que en la quantitat, per tant no tenim suficients dades lingüístiques per a classificar-la com a obra femenina. Una altra cosa és la reivindicació i la valoració de la dona en una època de forta misogínia, dins i fora de l'Església, que presenta l'obra de la nostra autora (Casanova 1998: 119).

Veiem, doncs, que Casanova repeteix, seguint Hauf, i com havia fet ja Orts (i qui signa encara abans), la inobjectable negació de l'associació determinista de diminutius i condició femenina de l'autora. Més important em sembla, però, la seua observació que aquests diminutius abunden sols en determinats passatges: el diminutius són abundosos, però «la singularitat de Villena rau en la concentració més que en la quantitat».

Casanova és l'últim dels estudiosos villenians que ha presentat en detall característiques associades al denominat estil afectiu en Villena. Després d'ell, Vicent Escartí, en la introducció a la seua recentíssima edició completa de la *Vita Christi* (duta a impremta mentre es redactava el present article), esmenta uns quants dels passatges citats també ací, però, per la brevetat del seu panorama, no té ocasió de desenvolupar el tema (Escartí ed. 2011: 35-37).

És hora ja de recapitular: què hem après d'aquest denominat estil afectiu de Villena? Doncs que es redueix, en la historiografia crítica, a poc més que uns quants qualificatius («afectiu», «tendre», «femení», «realista»), sense presentació de més característica concreta que la referència a l'ús de diminutius. L'exposició d'aquest «estil afectiu» diu poc de dades objectives, i en canvi molt del llenguatge dels estudis literaris de cada època: per a Samper, aquesta forma d'escriure de Villena era distreta i entendridora; per a Barrera, tendra i franciscana; per a Miquel i Planas, realista; Rubió no considerava aquesta aspecte prou rellevant com per esmentar-lo. Per a Fuster, casolana, realista, familiar i femenina; tant Hauf com qui signa contestàvem el determinisme d'aquesta feminitat, però no la qüestió del realisme ni del casolanisme. Casanova, com Fuster i com Hauf, adverteix el fet que l'estil afectiu no és predominant en el conjunt de la *Vita Christi*, sinó anecdòtic: es dóna molt, però sols en certs passatges, i no en representa el conjunt estilístic; el mateix he fet jo, en mostrar que la base predominant del discurs villenià és la prosa d'art. Per a mi, el més interessant de Casanova és que, en els aspectes que es referirien al denominat estil afectiu (col·loquialismes i diminutius, bàsicament) intenta, com hem vist, ser concret, específic.

En l'apèndix I he inventariat els passatges de la *Vita Christi* en què s'han centrat els comentaris de la crítica: hom veurà que aquesta llista és sorprenentment curta, tenint present que l'obra té 291 capítols: tothom, doncs, quan parlava de l'«estil afectiu» villenià, es referia a uns mateixos pocs passatges; passatges que, a més, sovint mostren deutes amb obres anteriors, i que per tant, tot i ser remarcables, no poden prendre's com a definitoris de l'estil villenià.

En aquesta mateixa línia d'especificar i de mesurar, de presentació de fets i no de simples impressions, vull acabar amb la meua aportació sobre un aspecte concret que hem vist sovint associat a la idea del denominat estil afectiu: els diminutius. Quants diminutius s'empren a la *Vita Christi*? En quins passatges? I a què fan referència?

Amb aquest propòsit, i emprant la sempre benemèrita *Concordança de la «Vita Christi» d'Isabel de Villena* realitzada per l'equip de Rafael Alemany (1996), he inventariat totes les formes de diminutiu de la *Vita Christi*. L'apèndix 2 en revela els resultats, classificats per camps semàntics. És molt curiós que tinguen tant d'impacte els diminutius de Villena en la valoració de la seua obra quan, com es veurà, aquesta només n'empra 66 de diferents, que, en el conjunt del vocabulari villenià —estimat per Casanova (1998, 101) en unes 5000 diferents paraules—³ representarien sols un 1,32%. És revelador, a més, que aquests diminutius es concentren en determinades pàgines, girant en la seua gran majoria (com es comprova a les taules per camps semàntics de l'apèndix 2) entorn del món dels infants; els que no s'expliquen com a pertanyents a aquest camp, s'apliquen quasi sempre a contextos de pobresa o de necessitat.

Aquest cens de diminutius confirma l'apreciació que va fer Fuster en primer lloc, repetida també per Hauf i per Casanova: els diminutius no són característics del gruix de la prosa villeniana, sinó que es concentren en alguns passatges i sols en aquests. A diferència de les exclamacions, que són pertot arreu («Oh, Senyor!» i «Oh, Senyora!») apareixen centenars de vegades a la *Vita Christi*, els diminutius sols coloren la prosa villeniana en ben comptades circumstàncies. És mèrit d'Isabel de Villena emprar-los de manera tan eficaç que siguem incapaços d'oblidar que els hem llegit.

Pel que fa a l'anomenat aspecte femení, a hores d'ara ningú no contesta que, si Isabel de Villena atén particularment a detalls de la vida de les dones, o a detalls que les dones considerarien imporants, això ho fa de manera deliberada: pensant en el públic femení receptor primer del seu text, i no per determinisme de sexe; sobretot tenint presents les proves de dependència textual de Hauf, que van mostrar que un discurs afectiu és una de les característiques genèriques de les *vitae Christi*, i no únicament de la femenina Villena.

En la recapitulació final, jo concretaria açò: Villena és una escriptora eficaç en el seu estil. Aquest estil està al servei del missatge. De manera general, la

3. Hauria estat convenient que l'autor explicara, a la seua publicació, el mètode seguit per deduir aquesta xifra.

Vita Christi es mou en un discurs elevat, com correspon al tema sacre i als seus protagonistes. I aquest discurs elevat pren de manera natural com a vehicle una prosa d'art que no és lluny de la de Corella (Cantavella 2011). Dins la dita prosa d'art, excepcionalment, trobem curts passatges de referent temàtic realista (per emprar el qualificatiu menys connotat) en què pot aparèixer, molt marcada, la presència de diminutius. Aquesta excepcionalitat ja va ser advertida per Fuster (1968: 155: «brillen i es destaquen precisament per la seva raresa»; 158: «les mostres d'aquest realisme ... són esporàdiques i fugaces»). Són els «nuclis o cràters de to emotiu» de què després parlarà Hauf (ed. 1995: 47, citats).

Certament, per més que vulguérem seleccionar capítols de to afectiu, o de to realista, o de to tendre (o fins de to «femení»), dubte que en poguérem trobar ni un de sencer: els passatges en qüestió són, en efecte, tan breus que no poden ser acotats en la llargada de capítols (de la qual cosa n'és mostra la concentració de diminutius en pocs passatges, segons veiem a l'apèndix 2); el que trobem a la *Vita Christi*, característicament villenià, és que els referents «realistes», quan es donen, no apareixen separats dels referents doctrinals, sinó que s'hi barregen, complementant-se.

OBRES CITADES

- ALEMANY, R.; MARTINES PERES, V.; MARTÍN PASCUAL, L.; GARCÍA SEMPÈRE, M. i PERUJO MELGAR, J. M. (1996): *Concordança de la 'Vita Christi' de sor Isabel de Villena CD-Rom*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Alacant.
- ALMIÑANA, J. (ed.) (1992): *ISABEL DE VILLENA Vita Christi*, Ajuntament de València, València, 2 vols.
- BADIA, L. (1988): *De Bernat Metge a Joan Rois de Corella. Estudis sobre la cultura literària de la tardor medieval catalana*, Quaderns Crema, Barcelona.
- BARRERA, J. (1913): «La escriptora mística Sor Isabel de Villena, abadessa de la Trinitat de Valencia», *El Correo Catalán*, núm. 14/07/1913, pàgina literària.
- CANTAVELLA, R. (1987): «Introducció» dins *Protagonistes femenines a la «Vita Christi» d'Isabel de Villena*, eds. R. Cantavella i L. Parra, La Sal, Barcelona, pp. 7-31.

- CANTAVELLA, R. (2005): «Isabel de Villena (1430-1490)» dins *Deu dones i el cristianisme*, ed. P.L. Font, Cruïlla/Fundació Joan Maragall, Barcelona, pp. 139-155.
- (2011): «Sobre la prosa d'art en Isabel de Villena», *Studia Philologica Valentina*, vol. 13, pp. 249-266.
- CASANOVA, E. (1998): «La llengua d'Isabel de Villena», *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura*, vol. 9, pp. 99-120.
- COROMINES, J. i PASCUAL, J.A. (1983): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico: RI-X*, Gredos, Madrid.
- ESCARTÍ, V. J. (ed.) (2011): *Isabel de Villena Vita Christi*, Alfons el Magnànim, València.
- FUSTER, J. (1957): *El món literari de sor Isabel de Villena: conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de Lo Rat Penat el dia 17 de juny del 1957*, Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de Lo Rat Penat, València.
- (1955-1958): «Jaume Roig i sor Isabel de Villena», *Revista Valenciana de Filologia*, pp. 227-260.
- (1968): «El món literari de sor Isabel de Villena» dins *Obra completa*, Joan Fuster (ed.), Edicions 62, Barcelona, pp. 153-174.
- HAUF I VALLS, A. G. (1987): «La *Vita Christi* de Sor Isabel de Villena y la tradición de las *vitae Christi* medievales» dins *Studia in honorem Prof. M. de Riquer* Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona, pp. 105-164.
- (1990): *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena: aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València.
- (1995): «Introducció» dins J. Fuster *Misògins i enamorats*, Bromera, Alzira, pp. 9-46.
- (ed.) (1995): *Isabel de Villena Vita Christi: selecció*, Edicions 62 «la Caixa», Barcelona.
- (2006): *La 'Vita Christi' de sor Isabel de Villena (s. xv) como arte de meditar: introducción a una lectura contextualizada*, Biblioteca Valenciana/Generalitat Valenciana, València.
- MIQUEL Y PLANAS, R. (ed.) (1916): *Isabel de Villena Llibre anomenat 'Vita Christi'*, Biblioteca Catalana, Barcelona, 3 vols. Nadal, J.M. i .P., Modest 1996, *Història de la Llengua Catalana. 2. El segle xv*, Edicions 62, Barcelona.
- ORTS MOLINES, J. (1993): «A propòsit de l'estil femení de sor Isabel de Villena» in *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 1991)* Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Univ. d'Alacant, de València i Jaume I, Barcelona, pp. 315-326.

- RIQUER, M. DE (1964): «Sor Isabel de Villena» dins *Història de la literatura catalana*, M. de Riquer (ed.), Ariel, Barcelona, pp. 453-484.
- RUBIÓ I BALAGUER, J. (1984): *Història de la literatura catalana I*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- RUBIÓ I LLUCH, A. (1889): *El renacimiento clásico en la literatura catalana*, Impremta de Jaime Jesús Roviralta, Barcelona.
- SAMPER, H. (1688) «Carta prólogo» dins *Aduertencias historicas, sobre las obras de algunos doctos escritores modernos, donde con las chronicas, y con las escrituras, solicita su mejor inteligencia D. Luis de Salazar y Castro...*, L. Salazar y Castro, Matheo de Llanos y Guzmán (eds.), Madrid, no numerat.
- TWOMEY, L. K. (en premsa): *Conceived as Immaculate: Isabel de Villena and her Vita Christi*, Tamesis, Londres.

APÈNDIX 1
PASSATGES MÉS ASSOCIATS PER LA CRÍTICA
AMB L'«ESTIL AFECTIU»

Cites provinents de Miquel i Planas de ed. 1916, a través d'Alemaný et al. 1996.

Cap., p.	Passatge	Estudi	Remarca
3, 24	E posà la sua dolça filleta en lo breç per- què reposàs e dormís un poquet. E ella stava -li davant, agenollada, besant -li los peuets e manetes 615 ab goig no recomptablè. E la humilíssima Senyora, no podent comportar que la sua mare li fes tals servirs, ab tot no parlàs, mostrava en la sua careta no li plahyien semblants coses.	Riquer	Intimitat i tendresa
10, 62	Havia-y dos cam-bretes: en la millor stava un litet per a la Senyora, ab poca roba; e en l'altra un altre per a Joseph, molt pobrellet. E la cortesa senyora no volgué en 1920 nenguna manera la millor cambra, ans elegí per a si la pus chica e més pobra, com amadora de tota virtut. E la senyora sa mare, dexant-la en casa, tornà a la sua; e recordant-se de la pobrea que havia vist en casa de la sua filla, tramés-li un parell 1925 de flaçades e algunes ayines de casa;	Fuster Riquer Miquel i Planas	Diminutius Intimitat i tendresa Viure material
12, 77	Adam! ¿de qui -m parlau? ¿de la senyora Maria de Natzaret ? Si sabieu quant li só servidor! No cregau que l	Hauf	Popular, efusiu
61, 253	lo fillet seu se alegrà de singular goig dins lo ventre de la dita mare, coneixent ésser en si tot lo que la senyora tia sua dit havia; e axí, closet dins lo ventre, vehent da- vant si la magestat divina vestida de carn huma- 8455 na, se agenollà per adorar aquella	Riquer Hauf Nadal- Prats	Diminutius Efusió i tendresa Afectivitat, diminutius
64, 267	E, reposada la Senyora en aquell po-bríssim loch, Joseph anà per aygua a una font qui 8930 stava aquí prop, e ab unes poques de panses e pa soparen los dos, que de tot lo dia no havien men-jat;	Fuster	Realisme i tendresa

Cap., p.	Passatge	Estudi	Remarca
83, 335	E manà 11235 la dita senyora mare albardar la somereta en què cavalcàs la sua filla, e féu metre en una talequeta tot lo pa que-s trobà en casa sua perquè tingués què menjar en lo camí, e donà-li una cistella d'ous, dient-li ab moltes làgrimes: «Aquests ous, ma 11240 filla, seran per al vostre fill; e veus açí un esclavó perquè pugau encendre foch en les mon-tanyes desertes, e recreareu vós e lo fill vostre a la calor del foch, e coureu-li un ou cada dia com haureu oportunitat de fer foch, perquè pugau 11245 passar lo treball del camí.	Miquel i Planas Fuster Canta- vella	Viure material Realisme i tendresa Viure material
84, 339	E, tornant a exir defora, desca-rregà la somera e levà-li l'albarda, e ligà-la a la 11370 entrada de la cova, e donà-li una poca d'erba que ab gran treball havia trobat. E, retornant dins, trobà la Senyora congoixada, car no trobava hon col·locar lo seu fill; e lo gloriós prohóm levà-s prestament la clocha per fer estrado hon la exce-11375 l'ent reyna pogués seure lo seu fill, e del seu capiró li féu coxi, e aquí la Senyora posà lo gran monarca e senyor del cel e de la terra.	Miquel i Planas	Viure material
84, 341	E, acostant-se la hora de dinar, Joseph, levant-se dels peus del Senyor ab consolació tanta que 11440 recomptar no-s pot, anà defora per cercar aygua, e trobà una font molt prop de la cova e de aquí poà aygua, e cullí romerets per fer foch; e, venint ab molta alegria, tragué lo esclavó e encengué foch ab prou treball, e cogué un ou. E la Senyora, pre-11445 nint lo dit ou ab molt plaer, donà a menjar al seu fill tenint-lo segudet en la sua falda, posant-li los bocinets en la boca; e, après que lo Senyor hagué menjat, la senyora mare sua e Joseph se dinaren ab sola fruyta e pa, car los ous estojaven per al 11450 Senyor, que altre no podia menjar.	Miquel i Planas	Viure material

Cap., p.	Passatge	Estudi	Remarca
88, 6	E del que restà dels diners que havia agut de la somera comprà una poca palla, e de aquella féu sa mercé en un raconet de la casa un litet 30 al prom Joseph; e la que restà posà en altra part, e allí sa senyoria dormia tenint lo senyor fill seu en los seus braços, car no havia altre lit hon reposar-lo; e sa magestat dormia ab gran plaer en la falda de la sua mare	Riquer	Detalls casolans
89, 8	De la alegria que la senyora hagué com lo seu fil començà a parlar. 100	Miquel i Planas	Vida pràctica Sentiments de dona
90, 9	Com la senyora cridà lo 140 seu spòs joseph que hoys lo seu fill, qui ja havia començat a parlar.	Miquel i Planas	Vida pràctica Sentiments de dona
95, 19- 20	E la dita senyora Anna presentà al seu amat nèt una camisa que li havia feta, per goig de la venguda, ab freset d'or en les mànegues e en los muscles, la qual 495 lo Senyor vestia ab molt plaer per amor de la sancta àvia sua.	Fuster	Realisme emotiu
109, 70	pres una cistelleta, e 2205 de ses pròpies mans posà en aquella unes tova-lletes e un torquaboca, e tovallola de exugar les mans, e pa e fruyta seca, e un poch de peix, car altra vianda no-s trobava en casa sua; e açò donà ab infinit plaer al missatger que u portàs 2210 al senyor fill seu.	Fuster	Realisme i tendresa
120, 102	3305 E lo fariseu, escandalizat, mirava esta fahena ab lo ventrell sollevat;	Fuster	Realisme
125, 126	E la dita cananea, exint de casa sua, lexà sa filla sola ab molta dolor e cuyçor de cor, e tancà la porta ab clau, e cuytà per lo camí hon lo Senyor anava ab multitud de gent 4130 qui lo acompanyava.	Canta- vella	Vida pràctica

Cap., p.	Passatge	Estudi	Remarca
126, 133	Mes ja sabeu, 4365 Senyor, que los goçets mengien e viuen de les miquetes que cauhen de la taula dels seus senyors, e, si yo no mereixch pa éntegre com a filla, haja una sola miqueta com a goçeta.	Canta-vella	Diminutius
212, 80	resposta, anaren abduys e compraren una peça de orlanda molt singular per a enbolicar e embenar lo preciós	Hauf	Retocs femenins
215, 88	No e, elles venint, donaren-los lo 2830 vel e mantell de dol que portassen a la trista mare; e aquestes, ab molta amargor e plor, acostaren-se a sa senyoria e digueren-li: «Senyora germana: aquests senyors tenen per bo que vós vos vistau de dol, e totes nosaltres, per a 2835 la sepultura del vostre tan amat fill, seguint lo costum de les altres dones.» E, dient açò, posaren-li lo vel negre e lo mantell.	Canta-vella	Vida pràctica Retocs femenins

APÈNDIX 2

INVENTARI DELS DIMINUTIUS DE LA VITA CHRISTI DE VILLENA

Cites provinents de Miquel i Planas de ed. 1916, a través d'Alemaný i al. 1996. Les xifres indiquen volum, pàgina i ratlla.

Llista de diminutius

Adormidet 1, aynetes 1, baxet 1, banquet 1, bocinets 1, bolcadet 1, bolquerets 2, boqueta 1, cabet 2, cambreta 4 (cambreta 3, cambretes 1), capçalet 1, capelleta 1, careta 5, caseta 4, cel·leta 16, cistelleta 3, closet 1, coveta 6, çabatetes 1, doneta 1, drapellets 1, fadrinet 1, faixadet 2 (faixadet 1, faxadeta 1), faldeta 1, fexet 1, fillet 20 (fillet 15, filleta 2, fillets 3), freset 1, frontet 1, galtetes 1, gosset 2 (goçeta 1, goçets 1), granet 1, litet 2, malaltet 1, maneta 10 (maneta 3, manetes 7), miqueta 2 (miqueta 1, miquetes 1), minyó 3 (minyó 1, minyons 2), ovelletes 1, pantaixet 1, personeta 4, peuets 8, placeta 1, pobrellet 16 (pobrellet 4, pobrelleta 7, pobrelletes 1, pobrellets 4), pobreta 3, pollinet

2, porchet 2, raconet 1, rahonetes 1, rexeta 1, rialleta 2 (rialleta 1, rialletes 1), robeta 4, romerets 1, segudet 1, simpletes 1, soleta 1, somereta 4, suoreta 1, talequeta 1, tornet 1, tovalletes 1, troçet 2, trossellet 1, vileta 2. Més els quatre modificadors xic 13 (chica 5, chich 5, chiqua 3), xiquet 13 (chichet 1, chicheta 1, chicquet 1, chiquet 8, chiqueta 1, chiquets 1), petit 4 (petit 3, petita 1) i poquet 6 (poquet 3, poqueta 3). Total: 62 + 4 paraules = 66 diminutius a la vcv. Aproximadament 1,32% sobre un repertori lèxic de (segons Casanova) uns 5000 mots.

Taules de diminutius per camps semàntics

Espais

cambreta 3	celestials, ab aquella melodia angèlica, dins la cambreta de la excel·lent senyora Mare de Déu, no sentint	III, 179 5926
	punt, devallà de les altees del cel e vench a la cambreta de la senyora verge, qui stava sola ab ses donze	I, 178 5888
	nit e la major part del dia tancada dins la sua cambreta, orant e filant, demanava ab contínues pregàries	I, 63 1932
cambretes 1	Havia -y dos cambretes: en la millor stava un litet per a la Senyora,	I, 62 1916
capelleta 1	ella cel·leta hon stava la Mare de Déu havia una capelleta hon stava lo gloriós sanct Joan e allí celebrav	III, 302 10110
caseta 4	ta present vida per mort, restà la Senyora en sa caseta, ab molta pobretat e soledat, dolent -se de la vir	II, 53 1639
	Com la senyora restà sola en sa caseta après la mort del seu spòs Joseph, e de la gran hu	II, 53 1633
	Os sancts apòstols, la Mare de Déu stigué en una caseta, e ab summa devoció hoÿa tots jorns missa, la qual va	III, 301 10098
	E axí la Senyora e Joseph staven en sa caseta, vivint ab molta caritat e puritat, guanyant la vi	I, 63 1928

cel·leta 16	Rt de la nit; e après la senyora se tancà en una cel·leta ab la corona del seu fill	III, 139 4563
	la hora de nona, tornava ·s a cloure dins la sua cel·leta , e aquí orava e legia les Sanctes Scriptures, fi	I, 53 1616
	venint la dita hora de vespres, tornava a la sua cel·leta , e aquí stava en contemplació fins a la nit; e a	I, 54 1627
	de hoir la missa, sa senyoria tornava en la sua cel·leta ; e aquí, tornant a ruminar lo que en la missa ha	III, 302 10135
	E venint lo gran príncep Gabriel en la cel·leta hon la excel·lent Mare de Déu stava, continuant	III, 319 10689
	xint de la cambra sua molt cuytadament, anà a la cel·leta hon la Senyora stava, e trobà -la agenollada e c	I, 262 8738
	nt, exí de la sua cambra e tocà a la porta de la cel·leta hon la Senyora stava, e per la cuyta del tocar s	I, 325 10888
	E al costat de aquella cel·leta hon stava la Mare de Déu havia una capelleta hon	III, 302 10109
	ial, e veurà vostra clemència, dins aquesta poca cel·leta , la església triúphant e la militant ajustades	III, 320 10736
	rtar no ·l podia; e, tancant -se dins la secreta cel·leta , lançà ·s en terra ab un tan grandíssim plor que	III, 313 10511
	edat usava de perfeta discreció, assignà -li una cel·leta molt apartada hon sa senyoria pogués orar secret	I, 52 1565
	Senyora, après la partida dels apòstols, en una cel·leta molt prop del cenacle, hon se era retreta per ap	III, 301 10104
	los volgués ajudar; e, entrant -se ·n en la sua cel·leta , pregà los apòstols e los altres que restaven de	III, 282 9452
	que vostra altesa se retragua en la pus secreta cel·leta que trobareu en lo temple, e aquí, tancada la po	I, 32 859

	Enyor, e la sanctíssima verge se tancà en	
	La sua cel·leta sperant ab ferma fe la resurrecció del seu fill	III, 147 4831
	E axí tornava sa excel·lència a la cel·leta sua	III, 310 10396
coveta 6	Bethlem e, no trobant posada, se recullí en una coveta	I, 263 8775
	Ubert de sanch e axí tot nuu lo meteren dins una coveta	II, 367 12394
	sada losa que y venia molt justa; e dins la dita coveta , a man dreta, al costat de la dita porta, havia en	III, 117 3802
	E sa altesa seguí -la tantost, e pervengué a una coveta cavada en la roca, en la qual havia un pesebre hon	I, 266 8905
	da era una cova redona, e dins aquella havia una coveta chica cavada en la penya; e havia nou palms de lar	III, 116 3798
	o Senyor fos amagat, axí nuu com stava, dins una coveta que aquí era cavada dins una roca, e de aquí no ·l	II, 369 12459
placeta 1	o camí, portà -les per un carrer qui exia en una placeta per hon lo Senyor devia passar	II, 359 12138
porchet 2	car en lo porchet hon lo parré no y haurà llit ni strado per a la m	I, 168 5542
	E, entrant per aquella casa o porchet , trobaren la magestat divina ab la vestidura huma	I, 287 9589
raconet 1	una poca palla, e de aquella féu sa mercé en un raconet de la casa un litet al prom Joseph; e la que rest	II, 6 29
vileta 2	n en certa partida qui és prop lo desert, en una vileta ; e aquí aturà sa senyoria alguns dies ab los dexeb	II, 167 5531
	E, anant per lo camí, pervengueren a una vileta que havia nom Betfagé, al costat de mont Olivet; e	II, 172 5708

Mobles, eines i aixovar

aynetes 1	uè passava la vida; e del restant comprà algunes aynetes per a la servitut de casa sua	II, 11 220
banquet 1	ta familiaritat e amor, manà que siguessen en un banquet pobrellet que stava en aquell loch, davant sa sen	I, 289 9665
cistelleta 3	de prestament servir lo seu amat fill, pres una cistelleta , e de ses pròpies mans posà en aquella unes t	II, 70 2204
	ual despedit de sa senyoria, partí de aquí ab sa cistelleta , e fon molt prest en la muntanya hon lo Senyor	II, 70 2211
	passasen per la senyora mare sua, tornant -li la cistelleta e tot lo restant	II, 71 2233
litet 2	aquella féu sa mercé en un raconet de la casa un litet al prom Joseph; e la que restà posà en altra part,	II, 6 29
	Havia -y dos cambretes: en la millor stava un litet per a la Senyora, ab poca roba; e en l' altra un a	I, 62 1917
rexeta 1	E per una rexeta que y havia entrava una poca claror de la luna, qu	II, 305 10279
talequeta 1	en què cavalcàs la sua filla, e féu metre en una talequeta tot lo pa que -s trobà en casa sua perquè tingua	I, 335 11236
tornet 1	E sa mercé comprà un tornet chiquet perquè lo senyor fill seu li pogués fer ca	II, 17 399
tovalletes 1	eta, e de ses pròpies mans posà en aquella unes tovalletes e un torquaboca, e tovallola de exugar les man	II, 70 2205

Món dels infants

adormidet 1	t del seu dormir, sa senyoria li donà lo Senyor, adormidet, que -l tingués en lo seu braç, e sa altesa dor	I, 341 11468
bocinets 1	nint -lo segudet en la sua falda, posant -li los bocinets en la boca; e, après que lo Senyor hagué menjat,	I, 341 11447

bolcadedet 1	E, tenint -lo la Senyora axí bolcadedet , lo Senyor leixà lo plorar, mostrant que havia p	I, 270 9031
bolquerets 2	but, yo, Senyora, us ajudaré a filar e texir los bolquerets e aparellar totes les coses necessàries a la p	I, 150 4919
	e trossar per al camí sinó sols un trossellet de bolquerets que la Senyora havia filat e textit, lo qual ac	I, 264 8827
boqueta 1	vant no li besava peus ni mans, sinó solament la boqueta , frontet e galtetes, ab grandíssima amor e reverè	I, 25 623
cabet 2	tió; e lo sanct chiquet, usant de rahó, baixà lo cabet axí com pogué, e besà la mà a la Senyora, qui en lo	I, 255 8527
	int lo seu amat fill en la falda arrimant lo seu cabet sobre los seus pits, affalagava -l que dormís, car	I, 341 11462
capçalet 1	at embolicà lo Senyor e de l' altra mitat li féu capçalet , e axí lo posà ab molta dolor en lo pesebre, age	I, 272 9076
careta 5	levà -li un drap ab què tenia cubert lo cap e la careta , e mostrà aquella faç divina del seu sagrat fill a	I, 274 9168
	irant la dolçor que lo Senyor mostrava en la sua careta , e -ls affalachs que la sua mare li feya, e les pa	I, 340 11424
	ls servirs, ab tot no parlàs, mostrava en la sua careta no li plahyien semblants coses	I, 24 617
	, e posà -li un drap doble al cap cobrint -li la careta tant com podia, car la fredor de la nit era gran e	I, 331 11099
	cuytat despertament, se prengué a plorar ab una careta tant piadosa, que lo cor de la senyora mare sua fo	I, 330 11076
closet 1	tot lo que la senyora tia sua dit havia; e axí, closet dins lo ventre, vehent davant si la magestat divin	I, 253 8453
çabatetes 1	da sua; ni tenia sa mercé ab què li compràs unes çabatetes , ans, com lo dit Senyor començà anar, sa senyor	II, 7 87
drapellets 1	mia, sou calfat e recreat ab aquests pobrellets drapellets	I, 270 9040

fadrinet 1	Volent dir: «Vós, nebodet molt car, sou fadrinet chiquet a la vista dels hòmens, e sou molt gran	I, 258 8621
faixadet 1	da ab la vista joyosa del fill; lo qual, com fon faixadet , portaren -lo a la Senyora, qui s' era apartada	I, 255 8520
faldeta 1	enyor, daven -li un troç de pa, posant -li en la faldeta una poca de fruyta	II, 16 364
faxadeta 1	E, com la hagueren faxadeta , donaren -la en los braços de la sua mare	I, 20 477
fillet 15	E, dit açò, la Senyora tornà lo fillet a la sua cosina germana, despedint -se d' ella	I, 258 8629
	ermana, lohau a mi de boca e de cor, e lo vostre fillet ab demostracions de singular alegria se mou dins l	I, 254 8491
	e la dona, ab gran goig, mostrà al dit marit lo fillet bo í guarit, de què fon molt alegre e regracià a n	I, 349 11708
	que la sanctedat sua bastarà a guarir lo vostre fillet , de qui vós tanta congoixa portau	I, 346 11622
	Com lo fillet del capità dels ladres fon guarit per la mare de d	I, 346 11633
	-nos beneir a nosaltres dos ensemps ab lo nostre fillet e tota la casa nostra	I, 258 8607
	tint Elizabet la gran alegria e festa que -l seu fillet feya dins lo seu ventre, [//] [//]; car fon plena	I, 253 8458
	la venguda de vostra mercé si la dolor d' aquest fillet no -m tingués tan affligida! Car vostra senyoria p	I, 347 11649
	r benefici!» E, acostant -se la dita dona al seu fillet , prengué -l al braç ab alegria no recomptable, e,	I, 348 11700
	ot que stà un poch enujada per la malaltia de un fillet que tenim de la edat del vostre	I, 345 11595
	«Ay, la mia Senyora! ¿Y què faré yo que lo meu fillet se mor? E, no podent mirar la pena de aquell fill	I, 347 11665
	«O, senyors! Hajau pietat de aquesta dona e del fillet seu!» E, stant la Senyora en aquesta tanta angüsti	I, 345 11574

	oció, que fos de sa mercé dar a cascú de ells lo fillet seu en los seus braços perquè sentissen la dolçor	I, 291 9751
	aquella dolça veu de la Senyora Maria Verge, lo fillet seu se alegrà de singular goig dins lo ventre de l	I, 253 8450
	trema que més la congoixava de la malaltia de un fillet sols que tenia que l' amava més que a la sua vida	I, 347 11644
filleta 2	sa senyoria, manà -ls que donàsseu a menjar a sa filleta e que -s alegren ab ella, e que no curen dir res	II, 83 2653
	E posà la sua dolça filleta en lo breç perquè reposàs e dormís un poquet	I, 24 612
fillets 3	ir: que, axí com lo dolç pare ha mercé dels seus fillets , axí e molt més, sens comparació, ha pietat e -ns	I, 295 9870
	Quinzenament: que vostres fillets , posats en necessitat, no trobaran qui -ls haja p	II, 196 6526
	E per ço recordau -vos, fillets , que ja sou a la derrera hora: esforçau -vos a fe	I, 205 6792
frontet 1	i besava peus ni mans, sinó solament la boqueta, frontet e galtetes, ab grandíssima amor e reverència, car	I, 25 623
galtetes 1	eus ni mans, sinó solament la boqueta, frontet e galtetes , ab grandíssima amor e reverència, car sabia qui	I, 25 623
malaltet 1	es pròpies mans tota la sua personeta, de què lo malaltet començà a pendre un gran millorament per lo toca	I, 347 11670
maneta 3	E, prenint -lo per la maneta , anaven a ses cases; e aquí, descarregant lo Senyo	II, 16 361
	e regir lo fill de Déu, prengué aquella preciosa maneta del dit Senyor e posà -la sobre lo cap de cascú de	I, 288 9644
	senyoria cessava de plorar, posant la sua dolça maneta sobre la boca de la Senyora mare sua, mostrant que	I, 279 9347
manetes 7	-li davant, agenollada, besant -li los peüets e manetes ab goig no recomptable	I, 24 614

	E, agenollant -se Symeon, prengué les manetes de Jesús, besant aquelles moltes vegades ab dolço	I, 316 10603
	com començà sa senyoria anar, prenia -la per les manetes , e ajudava -li ab tanta amor e reverència, que li	I, 27 712
	E, volent exir de casa los dos portant per les manetes la sua gloriosa filla, foren aquí quatre donzelle	I, 30 801
	passar lo Senyor tenint -lo sa mercé per les manetes , no deixant -lo anar més que -l mantell bastava p	II, 7 92
	t -lo en la cara ab una rialleta, posant -li les manetes sobre lo cap, deya -li, balbucejant: «Pare	II, 9 158
	tot a la sancta hàvia sua, e ab les sues dolçes manetes tocava -li lo cap e la cara, posant -li los dits	I, 322 10800
pantaixet 1	ç hon jayia lo fill malalt, e trobaren -lo ab un pantaixet que paria que ja li volia exir la ànima; e la t	I, 347 11662
personeta 4	lo e tocant ab les sues pròpies mans tota la sua personeta , de què lo malaltet començà a pendre un gran mi	I, 347 11670
	proprí mantell, axí per guardar la sua delicada personeta del gran fret de la matinada com per amagar -lo	I, 304 10179
	dolçor que tot mal e dolor fon apartat de la sua personeta ; e, alegrant -se de singular goig, dreçà -s en	I, 348 11685
	ant -lo de molts dobles, embolcà e cobrí tota la personeta sua, dient: «O, senyor y fill meu! Vós sabeu qu	I, 337 11318
peuets 8	que -l mantell bastava perquè no -s refredàs los peuets	II, 7 94
	odia ab ses acostumades dolçors, calfant -li los peuets ab les pròpies mans, dient -li: «Ay, vida mia! Y	I, 337 11309
	a puch!» E ab gran fervor de devoció prengué los peuets de Jesús; besant aquells ab làgrimes de molta dele	I, 340 11433

	ava tant com podia perquè bastassen a cobrir los peuets del Senyor, e Pietat portava un drap que li fos po	I, 270 9029
	E prenia la Senyora los peuets del seu fill, e calfava -ls ab les pròpies mans n	I, 270 9041
	lla stava -li davant, agenollada, besant -li los peuets e manetes ab goig no recomptable	I, 24 614
	ollà -s en la falda de sa senyoria, apartant los peuets seus no tocassen lo ventre sagrat a hon stava tanc	I, 256 8530
	E dient açò besaven moltes vegades aquells peuets , tan dolços, del Senyor	I, 289 9659
rahonetes 1	Volent dir: «Veni, senyor Joachim, e hoyreu les rahonetes de la vostra amada filla, e viurà la vostra àni	I, 27 721
rialleta 1	E lo Senyor, mirant -lo en la cara ab una rialleta , posant -li les manetes sobre lo cap, deya -li,	II, 9 157
rialletes 1	ui son fill com a mort plorava, sentint les sues rialletes girà -s al breç hon stava; e, vehent -lo axí sà	I, 348 11690
robeta 4	mudar, ans dispensà la clemència divina que una robeta morada que sa senyoria li havia feta crexia ell cr	II, 7 84
	vestí lo seu fill e bolcà -l, posant -li tota la robeta que tenia, ab tot fos tan poca e tan pobreta que n	I, 331 11097
	plorar, mostrand que havia pres plaer ab aquella robeta que -l estalviava del fret; e la Senyora, prenent	I, 270 9032
	a del fill que sobre tots amava, mostrand -li la robeta sua tenyida de sanch, dient -li ab la cara serena,	II, 345 11642
segudet 1	molt plaer, donà a menjar al seu fill tenint -lo segudet en la sua falda, posant -li los bocinets en la bo	I, 341 11446
suoreta 1	ant -lo stretament, torcava -li ab molta amor la suoreta del front, regant la sua divinal faç ab làgrimes,	II, 13 270

Animals i plantes

goçeta 1	éntegre com a filla, haja una sola miqueta com a goçeta	II, 133 4368
goçets 1	Mes ja sabeu, Senyor, que los goçets mengien e viuen de les miquetes que cauhen de la ta	II, 133 4365
ovelles 1	ció al seu pare, comanant -li carament aquelles ovelletes qui tant desemparades dexava entre multitud de	II, 257 8639
pollinet 2	Icant sobre una somera, a la qual segueix lo seu pollinet	II, 173 5739
	tost al portal trobareu una somera ligada ab son pollinet : desligau -los e portau -los -me, car delibere e	II, 173 5725
romerets 1	olt prop de la cova e de aquí poà aygua, e cullí romerets per fer foch; e, venint ab molta alegria, tragué	I, 341 11442
somereta 4	E manà la dita senyora mare albardar la somereta en què cavalcàs la sua filla, e féu metre en una	I, 335 11235
	dre aquella poca roba que tenia, per comprar una somereta per al camí; e, prenint comiat de aquelles dones	II, 18 447
	preycau tanta humilitat e veniu cavalcant en la somereta , ¿per què comportau que aquest indiscret poble,	II, 175 5813
	tornar? Axí, filla, feu -me gràcia de pendre una somereta que yo tinch açí en casa mia, e portareu algunes	I, 334 11222

Diminutius modals i altres formes en funció diminutiva

chica 5	una cova redona, e dins aquella havia una coveta chica cavada en la penya; e havia nou palms de largària e	III, 116 3798
	er extrema pena?» E, venint a la porta de la pus chica cova, per ésser la porta baxa e streta no pogueren	III, 117 3816
	nera la millor cambra, ans elegí per a si la pus chica e més pobra, com amadora de tota virtut	I, 62 1921

	E, anant, trobaren altra cova chica , en la qual stava la muller del capità; e, vehent s	I, 346 11608
	coneixien ésser Déu omnipotent aquell qui en tan chica persona home verdader se mostrava, tant humiliat e	I, 274 9175
chich 5	or Déu incompreensible mostrand -se en cors tan chich , e rompent en làgrimes, dix: [/] \$[/] [/] Volent	I, 292 9762
	la Senyora, entrant per aquell loch, véu -lo tan chich e tan miserable; e, pensada la altea e magnificiènc	I, 267 8909
	alents trameta a les batalles e coses àrdues, lo chich flach e malalt prop de si lo fa restar e no -l part	III, 238 7961
	s nés yo quant los he amats, specialment al pus chich , qui ha nom Joan; car per ço li fiu yo posar aquest	II, 36 1044
	ava les raons sues, la gloriosa Anna, al nét pus chich , qui per ella era més amat; e féu -lo -se pujar dam	II, 37 1098
chichet 1	és aquest: [/] \$[/] [/]; car trobar l' eu tan chichet que esta nit és nat, embolicat en pobrellets drap	I, 273 9133
chicheta 1	yora! Qui -m haguera dit a mi, quant yo us tenia chicheta açí en lo temple, que durant la vida mia yo us h	I, 317 10632
chiqua 3	trobat dins les entràmenes vostres en forma molt chiqua	I, 118 3818
	fill de Déu format home perfet en quantitat molt chiqua ; e, coneixent sa senyoria que ja era mare verdader	I, 164 5393
	icodemus devallà de la escala gran e pujà en una chiqua que tenien, per desclavar los peus	III, 92 2960
chicquet 1	podeu pensar, Joseph, que, mirant yo ara aquest chicquet e recordant -me que ensemps ab lo amat fill meu	I, 350 11745
chiquet 8	Volent dir: «Vós, nebodet molt car, sou fadrinet chicquet a la vista dels hòmens, e sou molt gran e magníf	I, 258 8621
	stretament, donà -li ab gran plaer a mamar; e lo chicquet , après que hagué mamat, adormí -s en los braços d	I, 348 11702
	E sa senyoria, vehent aquell chicquet e sabent la gran sanctedat sua, alegrà -s de sing	I, 255 8524

	uiador e confort meu en aquesta peregrinació; lo chiquet és fill meu e vida mia e tota ma consolació: sepa	I, 344 11554
	o, fill e senyor meu, vos tenia en lo braç stant chiquet, mirant totes les parts del vostre cors, axí bell	III, 40 1196
	E sa mercé comprà un tornet chiquet perquè lo senyor fill seu li pogués fer canons, l	II, 17 399
	Mare de Déu, la qual revelà a joseph con aquell chiquet seria lo sanct ladre dimas	I, 346 11636
	nant -li largament la sua benedictió; e lo sanct chiquet, usant de rahó, baixà lo cabet axí com pogué, e b	I, 255 8527
chiqueta 1	deya: «O, senyora e filla mia! Com yo us criava chiqueta, sabent qui éreu ne de qui havieu a ésser mare	III, 61 1913
chiquets 1	E segueixcan a ell la gloriosa companyia dels chiquets sens culpa, qui, per oy meu y en persona mia, ca	III, 256 8549
granet 1	ava -l ab delit no recomptable vehent -lo ja tan granet, que havia huyt anys complits	II, 19 477
minyó 1	E la Senyora piadosa restà ab lo minyó, affalagant -lo e tocant ab les sues pròpies mans t	I, 347 11669
minyons 2	donar, car no acostumam donar tal flagell sinó a minyons o catius e persones de servitut; e perquè s' és g	II, 338 11404
	seny e promenia, assigneren -se en terra, com a minyons, per guardar -lo, que encara temien no devallàs d	II, 379 12791
miqueta 1	o mereixch pa éntegre com a filla, haja una sola miqueta com a goçeta	II, 133 4368
miquetes 1	eu, Senyor, que los goçets mengien e viuen de les miquetes que cauhen de la taula dels seus senyors, e, s	II, 133 4366
petit 3	erà creada, vós consentint, e infusa dins aquell petit cors, e unida ab la persona divina, qui és lo foch	I, 156 5120
	E mirant e contemplant aquell petit cors, e vehent la excel·lent bellea sua, conegué és	I, 270 9016
	er lo desert de aquest món; e serà axí com ocell petit, que comença a exir del niu hon stava ab sobiran re	I, 111 3611
petita 1	vilanes persones, que mil servís obliden per una petita offensa; e per ço diu lo psalmista: [//] O, a quant	II, 352 11891
poquet 3	ça filleta en lo breç perquè reposàs e dormís un poquet	I, 24 613

	a; e sa mercé, vehent -lo ja que -s començava un poquet alegrar, prengué lo seu excel·lent fill e posà -l	I, 348 11673
	Ara, Marta, alçau un poquet l' enteniment vostre e no aneu tan baixa, car yo u	II, 151 4974
poqueta 3	tals avorrits si de vostra clemència sentien una poqueta consolació!» E la excel·lent Senyora, mirant la f	II, 10 175
	mundanes són, per a mi, de menys estima que una poqueta de arena en comparació de aquesta joya; e axí com	III, 344 11557
	a lo dia ab sols pa, per leixar al dit Joseph la poqueta vianda que tenien	II, 7 62
troçet 2	nia en tota la casa sua què donar -li ne sols un troçet de pa	II, 11 204
	divinals, creador e senyor de totes coses, ab un troçet de pa vos paguen de vostres treballs les creatures	II, 16 379
trossellet 1	tenien res que trossar per al camí sinó sols un trossellet de bolquerets que la Senyora havia filat e tex	I, 264 8827

Altres

doneta 1	e revereixen e obeixen aquella, e yo, miserable doneta, en la terra, ab gran confiança me gose acostar a	II, 131 4312
fexet ⁴ 1	a Senyora lavors: [//] \$[//] [//] car axí com un fexet de myrra molt amargosa les dolors del seu amat fill	III, 131 4285
freset ⁵ 1	sa que li havia feta, per goig de la venguda, ab freset d' or en les mànegues e en los muscles, la qual lo	II, 19 493
pobrellet 4	roba; e en l' altra un altre per a Joseph, molt pobrellet	I, 62 1919
	mença a exir del niu hon stava ab sobiran repòs, pobrellet de ploma per la sua tendra edat	I, 111 3613

4. Tradueix el *fasciculus* de la cita (1 Can, 1,12).5. És diminutiu de *fres*, però podria estar ja lexicalitzat (veg. dcvb).

	que demanar -se pot, car darà paradís a un ladre pobrellet que li demanarà mercé; e, per mostrar pus larga	I, 175 5762
	iaritat e amor, manà que siguessen en un banquet pobrellet que stava en aquell loch, davant sa senyoria, s	I, 289 9665
pobrelleta 7	e altres, li acostumaven de portar alguna vianda pobrelleta, car tal la volia sa senyoria, de la qual ella	III, 302 10141
	Eÿcar en lo temple, e loà la oferta de la viuda pobrelleta, e al vespre tornà sa senyoria en bethània	II, 187 6233
	tant lo Senyor mirant açò, vengué una dona viuda pobrelleta e posà dos diners menuts en la dita caixa, los	II, 189 6287
	art de un peix rostit e bresca de mel, car en la pobrelleta posada sua altra vianda no 's trobava; e sa ma	III, 211 7039
	Yo us dich, en veritat, que aquesta viuda pobrelleta que ara ha posat los dos diners en lo gazofila	II, 190 6315
	t a turments, la sanch sua ha escampada, la roba pobrelleta que tenia en mans de sos enemichs l' à lexada,	III, 109 3541
	s de cor, començaren -se a barallar sobre la sua pobrelleta roba	II, 376 12704
pobrelletes 1	nyora les millors robes que tenia; ab tot fossen pobrelletes, eren honestíssimes e molt netes; e estés -li	I, 60 1850
pobrellets 4	an solennitat, feu tanta festa e honor a aquests pobrellets apòstols e criats vostres, e sobre ells escamp	III, 362 12164
	col·legi de nombre de dotze apòstols; e aquests pobrellets dexebles lo seguiren en tota la peregrinació s	II, 73 2296
	, ara, vida mia, sou calfat e recreat ab aquests pobrellets drapellets	I, 270 9040
	eu tan chichet que esta nit és nat, embolicat en pobrellets draps e posat en un pesebre per fretura de lit	I, 273 9134

pobreta 3	dre posada; e com molt hagueren cercat veren una pobreta casa, prop lo riu, menyspreada y avorrida per tot	II, 5 11
	E Joseph partí per a Natzaret per aparellar la pobreta casa sua	I, 61 1869
	a la robeta que tenia, ab tot fos tan poca e tan pobreta que no 'l podia molt calfar ni guardar del fret,	I, 331 11097
simpletes 1	murmuradors e mescladors de mal se mostren totes simpletes, e lo veri de aquelles travessa les entràmenes,	II, 166 5504
soleta 1	es teniu vós en la alta muntanya del cel; la una soleta, que va exerrada e fugitiva per la vall de misèria	I, 49 1472

En ambdues taules, els passatges provenen de les concordances de la *Vita Christi* publicades per Alemany et al. 1996.

ELS ESCRITORS VALENCIANS
DEL SEGLE XV

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH
(ED.)

Castelló de la Plana, 2013

Els escriptors valencians del segle XV / Germà Colón Domènech (ed.) — Castelló de la Plana :
Publicacions de la Universitat Jaume I, D.L. 2013

p.; cm.

Bibliografia.

ISBN 978-84-8021-912-9

1. Escriptors valencians - S. XV. I. Colón, Germà, 1928- II. Universitat Jaume I. Publicacions
821.134.1(460.31)"14"

DSBB
1DSET
2ADC
3H

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa
que en garanteix la difusió i comercialització de les obres en els àmbits nacional
i internacional. www.une.es.

© Del text: els autors i les autores, 2013

© De la present edició: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2013

© Il·lustracions de la coberta: Les obres d[e] Mossèn Ausias March sont acabada de scriure la p[rese]
nt obra p[er] M. Pere Vilarasó prevere p[er] maname[n]t d[e] l'illtre. Sor. almirant de Nàpols [Manuscrit]
<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/78031739871281685132457/portada.JPG>

Codex Manesse, UB Heidelberg, Cod. Pal. germ. 848, fol. 178r: Herr Bernger von Horheim
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0351>

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I, Servei de Comunicació i Publicacions
Campus del Riu Sec. Edifici Rectorat i Serveis Centrals
12071 Castelló de la Plana
Fax: 964 72 82 32
e-mail: publicacions@uji.es
<http://www.tenda.uji.es>

ISBN: 978-84-8021-912-9

Imprimeix: Gráficas Castañ, S.L.

Dipòsit legal: CS-124-2013

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra
només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei.
Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar
o escanejar fragments d'aquesta obra.

ÍNDEX

PRÒLEG	9
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO Rítmic, rima i estructures paral·leles en la literatura i en la predicació de Vicent Ferrer	11
MARINELA GARCIA SEMPÈRE La literatura catalana religiosa en la tardor medieval	39
RAFAEL ALEMANY FERRER El lèxic i les constants temàtiques marquianes	59
ANNA ISABEL PEIRATS Moralitat i comicitat a l' <i>Spill</i> de Jaume Roig	79
GERMÀ COLÓN DOMÈNECH La llengua del <i>Tirant</i> . Algunes qüestions	99
AGUSTÍN RUBIO VELA L'escrivà de ració del príncep de Viana i l'autoria del <i>Tirant lo Blanch</i> . Notes de crítica documental a l'entorn d'un miratge literari	109
ANTONI FERRANDO Llengua i context cultural al <i>Tirant lo Blanc</i> . Sobre la identitat del darrer Joanot Martorell (1458-1465)	139
ROSANNA CANTAVELLA El denominat «estil afectiu» en la <i>Vita Christi</i> d'Isabel de Villena	193
ALBERT HAUF La lectura «al spiritual» del c. 12 del <i>Vita Christi</i> d'Isabel de Villena. Notes d'exegesi isabelina	235